

LÄRARPROGRAMMET

Från kristendom till religionskunskap

En studie av skolans religionsundervisning

Lars Gunnar Pahlm

Examensarbete 10 poäng
Vårterminen 2007

Handledare: Lars Olof Valve
Humanvetenskapliga institutionen

HÖGSKOLAN I KALMAR

Humanvetenskapliga institutionen

Arbetets art: Examensarbete, 10p
Läroplanprogrammet

Titel: Från kristendom till religionskunskap

Författare: Lars Gunnar Pahlm

Handledare: Lars Olof Valve

ABSTRAKT

Uppsatsens syfte är att undersöka några orsaker till innehållsförändringen i skolans kristendomsämne under 1940- och 1950-talet fram till tillkomsten av grundskolans läroplan 1962. Metoden är en litteratur- och dokumentstudie där material från betydelsefulla utredningar, läroplaner och några viktiga personer finns med vilka kan sägas ha påverkat processen.

Läroplaner har sedan början av nittonhundratalet mer eller mindre varit föremål för omprövning och förändring och det finns många skäl till den utvecklingen. År 1946 tillsattes på regeringens begäran en skolkommision vars syfte var att reformera skolan. Resultatet av deras arbete blev den svenska grundskolereformen som fick sitt genombrott genom 1962-års läroplan. Kristendomsämnet har traditionellt innehaft en stor plats i den svenska skolan. Ämnet kom att genomgå en förändring under mitten av nittonhundratalet från att ha varit centralt i undervisningen till att bli ett allmänt ämne inom det samhällsorienterande blocket. Innehållet förändrades från att ha varit undervisning i kristendom till att bli undervisning om kristendom och andra religioner. Förändringen beror i stor utsträckning på att samhället utvecklades och att det efter andra världskriget ställdes större krav på undervisningen. Kontakten med andra länder ökade markant vilket ökade behovet av medborgarnas förståelse av andra religioner och kulturer. Pedagoger som John Dewey och Elsa Köhler spelade också en stor roll för den svenska skolans utveckling liksom det demokratiska synsätt som präglade efterkrigstidens svenska samhälle. Skolan utgjorde en viktig länk i förändringsarbetet och där hittar vi några av orsakerna till kristendoms-kunskapens innehållsmässiga förändring.

Ledord: Kristendom, Läroplaner, Läroplanshistoria, Religionskunskap, Skolhistoria

INNEHÅLL

1	INTRODUKTION	3
1.1	Forskningsläget	3
2	BAKGRUND	4
2.1	Historisk bakgrund	4
2.1.1	Skolans uppgift	4
2.1.2	Skolan under början av 1900-talet	7
2.2	Läroplansteori	8
2.2.1	Koder för stoffurval och organisation	9
2.3	Sammanfattning av bakgrundskapitlet	11
3	PROBLEM	12
3.1	Syfte och frågeställningar	12
4	METOD	13
4.1	Teori	14
4.1.1	Ett vetenskapligt förhållningssätt	14
4.1.2	Textens mening och makt	15
5	RESULTAT	16
5.1	Tillsättandet av 1946-års skolkommision	16
5.2	SOU 1948:27	16
5.2.1	Pedagogik och metoder	18
5.2.2	Sammanfattning av SOU 1948:27	18
5.3	Makarna Myrdal	18
5.3.1	Rashygien	19
5.3.2	Samhällets ansvar	20
5.3.3	Skolans uppfostringsmål	20
5.3.4	Sammanfattning av Myrdal & Myrdals idéer	21
5.4	Undervisningsplan för rikets folkskolor den 22 januari 1955	22
5.4.1	Kursinnehåll för klasserna 1-7	22
5.4.1.1	Anvisningar	23
5.4.1.2	Morgonandakten	23
5.4.2	Sammanfattning av 1955-års undervisningsplan	24
5.5	Läroplan för grundskolan 1962	24
5.5.1	Mål för kristendomskunskap	25
5.5.1.1	Förslag på en disposition av en studieplan	26
5.5.1.2	Allmänna synpunkter	27
5.5.1.3	Planering av studierna	27
5.5.2	Sammanfattning av Lgr 62	28
6	DISKUSSION	29

6.1	Bytet av innehåll	29
6.1.1	Vad styrde utvecklingen	30
6.1.2	Frihet, demokrati och kompetens	30
6.2	Sammanfattning och slutsats.....	31
REFERENSLISTA.....		33

1 INTRODUCTION

Under min tid på lärarprogrammet har jag lärt mig att det hela tiden sker förändringar inom utbildningsområdet. Vissa kurser i skolan har getts en annan profil, andra har ersatts av helt nya ämnesområden. Förändringarna har tillkommit av olika anledningar. Ibland har regering och riksdag velat styra utbildningen åt ett nytt håll. Vid andra tillfällen har skolan helt enkelt reviderats därför att omvärlden har förändrats. Denna alltid närvarande förändringsprocess har därför intresserat mig och jag har valt att studera några av orsakerna närmare. Eftersom min studieinriktning varit religionskunskap och historia så har jag valt att närmare se på kristendomsämnets utveckling under nittonhundratalets mitt då det innehållsmässigt genomgick en stor förändring. Jag kommer i uppsatsen att analysera utredningar och läroplaner fram till det att läroplanen för grundskolan kom år 1962. Dessa vill jag jämföra dem med vad internationellt erkända pedagoger som John Dewey, Elsa Köhler och tre kända personligheter, Alva och Gunnar Myrdal, samt Herbert Tingsten fört fram som angeläget i debatten under perioden.

Utformningen av den svenska läroplanen påverkades mycket av pedagoger som John Dewey och Elsa Köhler vars tankar om undervisningens individanpassning kom att slå igenom i läroplanen 1962. Makarna Myrdal gav på 1930-talet ut flera böcker som behandlade familjepolitiken. Herbert Tingsten var professor, skribent och chefredaktör på Dagens Nyheter och röntte stor respekt och förtroende i debatten under framför allt och femtio- och sextiotalen. Genom att studera några av deras idéer och jämföra dem med de praktiska läroplanstexterna vill jag försöka få fram några orsaker till det som påverkade förändringen av kristendomsämnet i skolan.

1.1 Forskningsläget

Det finns flera underökningar som handlar om samhällets utveckling och skolans fostran under arton- och nittonhundratalet. Bland arbeten som jag funnit vara intressanta för vidare studier finns Tomas Englunds (1994) *Samhällsorientering och medborgarfostran i svensk skola under 1900-talet*. Daniel Alvunger (2006) har skrivit en doktorsavhandling *Nytt vin i nya läglar: socialdemokratisk kyrkopolitik under perioden 1944-1973* som kan fördjupa förståelsen för den svenska socialdemokratins handlande med religionsfrågan. Bo Lindensjö och Ulf P Lundgren (1986) står bakom boken *Politisk styrning och utbildningsreformer*. Den tar upp den politiska styrningens för och nackdelar och kan ge mer information till den som är intresserad av mentalitetshistoria och svensk politik. Till sist vill jag nämna *Kontrasternas spel* av Per-Johan Ödman (1995) som behandlar den svenska mentalitets- och pedagogikhistorien.

Ovanstående böcker har varit intressanta att läsa men finns inte med i min textanalys då jag varit tvungen att begränsa stoffmängden.

2 BAKGRUND

2.1 Historisk bakgrund

Sedan den allmänna skolpliktens tillkomst 1842 i samband med folkskolans införande har kristendomsundervisningen haft en framträdande roll i skolan. Skolan och dess regelverk har administrativt sorterat under Ecklesiastikdepartementet, och då tillhört samma organisation som styrde den svenska statskyrkan. Skolundervisningens syfte var under mer än hundra år att undervisa eleverna i dogmatiska sanningar där man inte lade speciellt stor vikt vid det egna reflekterandet. År 1919 togs ett första steg mot en religiöst neutral skola genom att Luthers Lilla Katekes togs bort som obligatorisk litteratur från undervisningen. Inriktningen blev istället en undervisning om Bibeln och dess etik.¹

Under 1930-talet blev flera länder i Europa mer eller mindre enväldigt styrda stater. I dessa stater minskades medborgarnas frihet att tycka och tänka själv och ett exempel värt att nämna är Tyskland efter Nazismens intåg. Efter andra världskriget togs genom FN:s försorg internationella beslut angående de mänskliga fri- och rättigheterna. I Sverige och många andra länder lagstiftar man i enlighet med FN:s beslut vilket ger undervisningen i skolan ett förändrat utseende.

I Sverige sätts ett förändringsarbete igång genom att man redan i november 1940, då man skapar en kommitté med syftet att se över det svenska skolväsendets utformning och mål. Kommitténs arbetsresultat leder i sin tur fram till tillsättandet av 1946-års skolkommision. Dessa båda utredningar har haft ett stort inflytande på läroplanerna från år 1962 och framåt.

Om man ser över tid så har de kristna värderingarna haft ett stort inflytande i skolan sedan införandet av den obligatoriska skolan 1842. Ända in på 60-talet så undervisade man i kristendomskunskap och inte om religion. Med 1962-års läroplan kom en styrning som innebar att eleverna skulle ges en objektivare undervisning om religion och som inte i enbart skulle handla om kristendomskunskap. Som en parallell kan man jämföra samhällets barnavård som i början av 1900-talet upphörde med att vara kyrkans angelägenhet. Trots det ingick församlingsprästen i den kommunala barnavårdsnämnden ända fram till 1960. Även folkbokföringen var en kyrklig uppgift fram till år 1991 då skattemyndigheten tog över den.²

2.1.1 Skolans uppgift

Människan präglas av det sammanhang, den kontext, hon växer upp i. Varje människas unika mentalitet påverkas av den miljö som omger henne. Ett barn är en som en tom tavla, *tabula rasa*- ett oskrivet blad, och de som finns runt omkring för henne in i den

---

¹ *Sverige 1900-talet*. 2000. s. 125

² *Sverige 1900-talet*. 2000. s. 126

socialisationsprocess som leder fram till vuxenlivet. I äldre samhällsformer skedde inläringen direkt genom att man såg på och började göra efter det andra gjorde. Barnen lekte sig in i vuxenlivet genom att imitera det som andra vuxna gjorde. När skriftspråket sedan utvecklades som till exempel hos sumererna, skapades särskilda hus för lärande. Där kunde man lära pojkar att läsa, skriva, räkna och studera för den arbetsuppgift de sedan skulle utföra. Den direkta upplevelsen av det man studerade fanns inte längre. Texterna talade om vad som skulle göras. Grekerna började med att använda ordet skola och i begreppets betydelse låg att vara fri från arbete för att kunna studera. Grekerna studerade även filosofi och vetenskap förutom det tidigare nämnda. De grekiska eleverna följdes av en slav *paidagogen*, till skolan. Grundfrågor som fanns i den tidiga skolans läroplan var: vad skulle man lära, hur man skulle lära, och varför skulle man lära. Dessa frågor har fram till vår tid fortsatt att vara grundfrågor inom pedagogiken. Med tillkomsten av skolan väcktes också andra politiska och filosofiska idéer som till exempel om skolan skulle vara kulturreproducerande eller kulturförändrande.³

Christer Stensmo (2007) beskriver några traditionella idéer om vad skolans uppgift egentligen kan vara.

Han skriver:

- Skolan skall bara förbereda för arbetslivet. Yrkesinriktning och kompetens är ledord.
- Skolan skall vara allmänbildande. Undervisningen skall handla om kulturarvet: historien, vetenskapen och konsten. Skolan skall ge kunskaper i klassiska och moderna språk, ta upp de eviga frågorna som: vad är sant och falskt, rätt eller fel, ont eller gott och vackert eller fult.
- Skolan skall vara personlighetsutvecklande. Individen skall ha möjlighet att utveckla sin egen särart, intressen och egna resurser. Skolan skall ge utrymme för intellektuell, emotionell, estetisk och andlig utveckling.
- Skolan skall i huvudsak fostra demokratiska medborgare. All utbildning skall fokusera på kollektiv samverkan och demokrati. Skolans uppgift är att fostra fram socialt ansvarstagande och lojalitet mot samhället.⁴

En läroplan för skolan kan inte härledas från någon teori. Den är snarare frukten av en serie mogna överväganden, och för dessa behövs synpunkter och överväganden från många olika källor, skriver Göran Linde (2000). Läroplaner kan mycket väl ändras stegvis efter att man ser vad som fungerar bra. I denna tankegång utgår Linde från Josef Schwab som 1969 gav ut en artikel *The Practical: A language for Curriculum*. Schwab var kritisk till att använda alltför teoretiska formuleringar för läroplansarbete. Teorier måste enligt honom hämtas från flera olika källor.⁵

Göran Linde skriver:

Läroplaner studeras bäst genom att se på verkliga undervisningsförlopp och sedan identifiera faktorer som varit bestämmande för innehållet.⁶

Bland andra som har påverkat vårt skolväsendes tänkande måste man nämna John Dewey. Två begrepp som är återkommande i Deweys filosofiska system är utveckling

---

³ Linde, Göran. 2000. s 19 ff.

⁴ Stensmo, Christer. 1994. s. 11 f.

⁵ Linde, Göran. 2000. s. 108

⁶ a.a. s. 112

och nytta. Han ser relationen mellan individ och samhälle som en dialektisk process. Människan är aktiv i förhållandet till sin omvärld och uttrycket *learning by doing* speglar enligt Dewey denna process. För att få eleven att lära sig måste hon ges möjlighet till eget experimenterande och reflekterande. Människan måste leva som hon lär men också reflektera över sitt handlande. Det ställer stora krav på läraren som pedagogiskt redskap. Dewey hade ett holistiskt tänkande där man inte bara skulle formulera problemet utan även finna och pröva på tänkbara lösningar. *Intelligent action* kallade Dewey detta handlande.⁷

Dewey ville utveckla vad han kallade *The Common Faith* med vilket han menade en tro utan förnuftsvidriga inslag, en tro som innebar ett levande engagemang för människors bästa i en demokratisk anda. Han ville inte behålla religionens otidsenliga barlast. Det var ett religionskritiskt skrivande han genomförde och för det blev han starkt kritiserad under början av förra seklet. Dewey ansåg vidare att skolan är samhällets styrinstrument för både elevernas och samhällets framtid. Därför måste undervisningen verklighetsanpassas och praktiska problem tas upp i undervisningen. Dewey var motståndare till ett alltför dualistiskt betraktelsesätt och uppmanade ofta läsaren att själv avgöra var som i undervisningssituationen var den rätta vägen. Han arbetade med grundläggande frågor men gav sällan konkreta svar. Vad är sant och vad har ett värde, frågar sig pragmatikern. Svaret blir: det som har nytta.⁸

I Sverige ansåg man i början av nittonhundratalet att lärarkåren hade en bristfällig utbildning. Det som läraren kunde var det han lärde ut och inget mer. Skolväsendet var starkt knutet till kyrkan och kyrkoherden satt oftast som skolstyrelsens ordförande på platsen. Problemet var nu att skolan inte längre passade in i den alltmer snabba samhällsutveckling som skedde under seklets början. Redan år 1919 kan man se en del förändringar i den undervisningsplan som då kom. Där nämns till exempel att läraren skall lägga vikt vid:

- att lära genom att göra
- handens arbete
- den andliga brottningen med problemen
- skolan ett laboratorium inte ett auditorium⁹

Deweys tankar hade under tjugo- och trettitalen även inspirerat många europeiska pedagoger och bland annat forskaren Elsa Köhler i Wien. Den svenska lärarinnan Ester Hermansson i Göteborg och Köhler hade ett betydande samarbete och det gavs flera tillfällen att lyssna på den österrikiska pedagogen i Sverige under tjugo- och trettitalen. Elsa Köhler kom ut med sin bok *Aktivitetspedagogik* 1936, som fick stor betydelse för det svenska läroplansarbetet efter andra världskrigets slut. Aktivitetspedagogiken grundar sig på att man har en samlad undervisning som inte är strikt ämnesgrupperad utan istället uppdelad i sak- och livsområden med utgångspunkt i barnens egen tankvärld. En obruten aktivitetslinje skulle bevaras från barnets lekande till den vuxna studentens självständiga arbete. Denna idé återfinns även hos Maria Montessori, vars

⁷ Dewey, John. 2004. s 16 f.

⁸ a.a. s. 22

⁹ a.a. s. 26f (kapitelinledning)

pedagogiska inriktning fortfarande är aktuell. Under 20-talet i Wien experimenterades det också med årsklassindelningen där man på försök delade in och genomförde undervisning i tre treårsklasser, liknande vårt senare låg- mellan- och högstadium.¹⁰

Elsa Köhler ville ta tillvara barnets egen självverksamhet som innebär det egna spontana sökandet efter kunskap. Hon hittade hos Dewey i boken *The school and society* (1899) fyra olika drifter hos barnet som skolan borde tillfredsställa. Dessa var: sällskapsdriften, driften att skapa, driften att forska samt konstdriften. Aktiviteten är för Dewey en dynamisk växtprocess som bör tas på allvar och utvecklas av pedagogerna. I Tyskland och Österrike skapades arbetskolor med syfte att utveckla barnen. Maria Montessori i Italien utvecklande utifrån Deweys tankar en uppfostringslära genom att använda ett sinnrikt konstruerat material i utvecklingen av eleverna. Köhler går dock vidare med begreppen och låter skapa begreppet ”aktivitet” som innefattar allt vad ett barn sysslar med.¹¹

Köhler uttrycker sina tankar på följande sätt:

För oss är även barnets uppmärksamhet när läraren tar ordet, dess läsning, ja även dess tysta tänkande och dess samarbete med kamraterna – ”aktivitet” i ordets bästa mening.¹²

Köhlers tankar kan spåras i 1962-års läroplan för grundskolan där man bland annat nämner att: spontanitet, gemenskap, individualisering, utvecklingshjälp och stimulering av personligheten med en skapande verksamhet skall finnas med i undervisningen. Det var Elsa Köhler som likt Dewey hävdade barnets rätt till en fri utveckling och vikten av att värna det som växer fram inifrån. Barnets utveckling berikas av samarbete och gemenskap med andra kamrater och verkar mot skolans likriktningsprocess.¹³

2.1.2 Skolan under början av 1900-talet

En person som ofta debatterade den svenska skolans utveckling var Herbert Tingsten (1896-1973). Han var statsvetare, publicist och professor vid Stockholms högskola mellan åren 1935-1946. Mycket av debatten fördes fram i tidningen *Dagens Nyheter* där Tingsten var chefredaktör från 1946 fram till 1960. Tingsten var känd för sin logiska skärpa, sitt personliga engagemang och sin polemik vilket gjorde honom respekterad och aktad inom svensk press.¹⁴

Herbert Tingsten beskriver i boken *Gud och fosterlandet, hundra års skolpropaganda* (1969) hur synen på kunskap var under första hälften av 1900-talet där skolböckerna, enligt honom, föreslog och propagerade för en viss politisk ordning. Tingsten skriver:

¹⁰ Sandström, Carl Ivar. 1978.s. 198 f.

¹¹ Köhler, Elsa. 1936. s. 23 ff.

¹² a.a. 1936. s. 25

¹³ Dewey, John. 2004. s. 30f

¹⁴ Nordstedts Uppslagsbok. 1999. s. 1311

Religionens tro på Guds ledning och sanktionering av överheten innebar en maning till undergivenhet, till koncentration på det "översinnliga", till inriktning på livet efter detta i motsats till jordelivet. Fosterlandskärlekens förkunnelse verkade i samma riktning: om man var stolt och lycklig över att vara svensk, kunde man inte känna olycka och förnedring över att vara fattig arbetare, med usel bostad och tolv timmars arbetsdag. De prisade moraliska dygderna var anpassade efter denna linje: förnöjsamhet, sparsamhet, sedlighet, nykterhet, trohet.¹⁵

Kunskapen som förmedlades var inte heller alltid objektiv eller uppdaterad. Det kan exemplifieras med hur man i positiv riktning skrev om de nationella diktaturer som växte fram under mellankrigstiden. Den ryska diktaturen och kommunismen betraktades däremot som ett hot mot den fria västvärlden. Därför blev de antikommunistiska rörelserna uppskattade, skriver Tingsten. Texterna om dessa regimer skrevs ofta innan dess syften och handlingar blivit helt avslöjade. I beskrivningen av Nazityskland återgav man sakligt de politiska förhållandena i Tyskland, men skrev exempelvis ingenting om de uppenbara svårigheter som judarna fick utstå i landet efter år 1933. Man ville gärna ge barnen en trygg bild av omvärlden och en nationalromantisk syn på hemlandet.¹⁶

Selma Lagerlöfs *Nils Holgerssons underbara resa* (1906) är en av de mest kända svenska läseböckerna. Den skulle ge en representativ bild av Sverige. Det som förmedlas i boken är ett stilla liv byggt på dygd, försakelse och gudstro med en stark fosterlandskärlek. Det Sverige, som vid denna tid led av stor fattigdom, med påföljande massutvandring, tidig industrialisering med stora problem och politisk ofrihet, där inte alla ens hade rösträtt, målas av Selma Lagerlöf som en idyll. Troligen ville författaren måla Sverige som hon tyckte att det skulle vara. Det var kanske Selma Lagerlöf som var den förste folkhemsbyggaren i Sverige, fast i teorin, skriver Tingsten.¹⁷

2.2 Läroplansteori

Ämnesområdet jag valt att studera hamnar inom ramen för det som vi kallar läroplansteori. Vad är det egentligen som styr fastställandet av en läroplan, kan man fråga sig. Göran Linde (2000) ger oss några tankar i boken *Det ska ni veta*. Läroplansdiskussioner har bland annat setts som svar på samhälliga krav, skriver han. Studiet av läroplansteorier kan hjälpa oss till att förstå vem som har makten över våra sinnen vilket visar sig genom viljan att påverka vad som undervisas och skolans handlande med eleverna. Ofta har styrningen berört samhällets och skolans traditioner avseende moral, samhällsnytta och effektivitet. Genom att studera pedagogikens historia, som tagit upp vilka filosofiska och politiska motiv som funnits vid den aktuella tidpunkten, kan man få förståelse för läroplanens faktiska utformning.¹⁸

---

¹⁵ Tingsten, Herbert. 1969. s. 181

¹⁶ a.a. s. 188 ff.

¹⁷ a.a. s. 239 f.

¹⁸ Linde, Göran 2000. s. 9.

Andra ämnen är paradigmatiska, skriver Linde, och menar att samhället under långa perioder har en gemensam uppfattning i en viss fråga som styr valet av stoff till undervisningen. Det kan då till exempel gälla grundläggande begrepp och accepterade teorier inom ämnet.¹⁹

I en tradition inom läroplansteorin, *rekonceptualismen*, har frågorna inriktas på varför kollektiva aspekter i den dominerande kulturen förmedlas som objektiva fakta även om det kunde finnas en annan fokusering. Svaret på den frågan skulle då vara att det dominerande samhällsskiktet utövade inflytande över kulturen utan att använda speciella maktmedel, och att detta även tränger in i skolans läroplaner.²⁰

Ramfaktorteorin är något som Ulf P Lundgren tar upp som en viktig aspekt. Det finns fysiska ramar som begränsar läraren såsom, tiden och antalet elever i klassen vilket påverkar lärarens handlingsutrymme. Han poängterar att statliga beslut i olika skolpolitiska frågor betyder mycket för vad som faktiskt väljs att undervisas om.²¹

När det gäller stoffurvalet så spelar det stor roll vad läraren vill med sitt liv och sin undervisning, skriver Linde. Stoffvalet påverkas av lärarens ämnesstudier men även av det personliga intresset av ämnet. Det som varit ett dominerande inslag i universitetsvärlden under lärarens studietid påverkar undervisningen under en lång tid framöver. Det positiva kan då vara att trender bland lärare ofta kommer före läroplansförändringar.²²

2.2.1 Koder för stoffurval och organisation

Den rationella koden har dominerat i västerländska industrialiserade länder. Den bygger mycket på Deweys progressivistiska syn som innebär att man beaktar elevens individuella aktiva sökande av kunskap och att man betonar metoder för kunskapsökande i undervisningen. Tidigare hade man byggt undervisningen på fastställda kunskaper som vidarebefordrats. Nu ville man bygga på den pragmatiska pedagogiken där man på ett speciellt sätt lyfte fram den enskilda elevens rätt till kommunikativ frihet. Enligt Dewey innebär ett pragmatiskt synsätt att en sats är sann om man på den kan bygga förutsägelser som går i uppfyllelse.²³

Fem grundläggande principer för val av innehåll i undervisningen kan kallas för läroplanskoder, med det menas de sammanfattande principerna för urval, organisation och förmedlingsform för skolans undervisning.²⁴

---

¹⁹ Linde, Göran. 2000. s. 10

²⁰ a.a. s. 11

²¹ Lundgren, Ulf P. 1984. s 69-81 & Linde, Göran. 2000. s. 15

²² Linde, Göran. 2000. s. 17

²³ a.a. s. 37

²⁴ a.a. s. 34

De fem koderna är:

- Klassisk läroplanskod som syftar till att dana eller förädla människan i riktning mot ett ideal. De latinska gymnasierna har burit den klassiska läroplanskoden, men efter skolreformerna 1946 och framåt så har denna kod inte haft så stort inflytande.²⁵
- En realistisk läroplanskod syftar till en vetenskaplig förståelse av världen. Realgymnasierna eller senare naturvetenskaplig linje och program har haft inflytande av denna kod. Den syftar till att grundlägga en vetenskaplig och rationell världsbild.²⁶
- Den moraliska läroplanskoden syftar till att ingjuta en viss moral och lojalitet hos medborgarna. Principen ”Gud och fosterlandet” i den gamla folkskolan är ett exempel på denna kod. Efter andra världskriget och den chock man fått av nationalismens konsekvenser i Tyskland kommer med 1946-års skolkommision en ändrad inriktning mot demokratiska värden och respekt för olik tänkande in.²⁷
- En annan variant är en rationell eller utilistisk läroplanskod, även kallad nyttokod, där skolan är till för att förbereda individen för ett framtida yrke eller uppgift hittar man idag i moderna samhällen. De svenska yrkesinriktade linjerna är exempel på nyttokod. Där finns vissa färdighetskrav från tilltänka arbetsgivare och organisationer. Man anknuter gärna detta resonemang till Deweys progressivistiska tänkande.²⁸
- Den aristokratiska läroplanskoden som man kan finna i riddarakademierna och i vissa engelska internatskolor. Genom manér och språk skall eleverna särskiljas från vanligt folk. Syftet med riddarakademierna var att hävda adelns ställning gentemot borgerskapet.²⁹

Ann-Christin Vallberg Rooth kategoriserar läroplanshistorien och delar in den svenska skolepoken i fyra perioder med olika teman. Dessa är:

- Guds läroplan - patriarkal kod, från mitten till slutet av 1800-talet
- Det goda hemmets och hembygdens läroplan - särartsbetonad samkod, från slutet av 1800-talet till mitten av 1900-talet.
- Folkhemmets socialpsykologiska läroplan - könsneutral likhetskod, från mitten av 1900- till mitten av 1980-talet
- Det situerade världsbarnets läroplan - pluralistisk könskod, från slutet av 1980-talet och fram till idag.³⁰

---

²⁵ Linde, Göran. 2000. s 34

²⁶ a.a. s. 34

²⁷ a.a. s. 35

²⁸ a.a.. s. 35

²⁹ a.a.. s. 36

³⁰ Vallberg-Roth, Ann-Christine. 2002. s.

När det gäller innehållet i skolans moraliska fostran har tendensen varit att man gått mot att mer belysa ämnen som internationalisering, tolerans och demokratiska värden mer än de patriotiska och religiösa som tidigare tagit stor plats.³¹

Läroplansteorier har existerat ända sedan människan flyttade undervisningen från närmiljön och hemmet till speciella lokaler. De gamla grekiska filosoferna Aristoteles och Platon diskuterade om eleverna var som tomma burkar eller om de har förhandsuppfattningar som ska ifyllas. Ska de undervisas för att samhället vill att de ska bli på ett speciellt sätt eller ska de undervisas för att själva växa i kunskap och få insikt, frågade man sig. Dessa och andra frågor man ställde på den tiden och är lika aktuella idag.³²

2.3 Sammanfattning av bakgrundskapitlet

Den svenska skolan har under nittonhundratalet genomgått en förvandling. Undervisningen i kristendomskunskap har gått från att ha varit en dogmatisk undervisning i troslära till att bli en objektiv undervisning i kristendom och andra trosuppfattningar. Förändringsprocessen påverkades av flera internationellt kända pedagoger. John Dewey och Elsa Köhler spelade en stor roll för läroplansutvecklingen och tillsammans efterkrigstidens demokrati- och samhällsutveckling växer den svenska grundskolan fram. Nyckelbegrepp i utvecklingsarbetet har varit utveckling och nytta. John Dewey ansåg att skolan var ett styrinstrument till samhällets nytta och ville att otidsenliga ämneskunskaper skulle rensas bort. Det som skolan lär ut skall både berika eleven och samhället, ansåg han. Åren efter andra världskriget präglades av en större fokusering på den enskilda elevens spontanitet, egna intresse och skapande. Man ville också ingjuta en viss moral bland medborgarna och betonar demokrati och samarbete.

---

³¹ Linde, Göran. 2000. s. 37

³² a.a. s. 22

3 PROBLEM

3.1 Syfte och frågeställningar

I uppsatsen skall jag belysa orsaken till att man gjorde en ändring av kristendomsämnets innehåll. Namnbytet till religionskunskap kommer inte förrän i *Läroplanen för grundskolan 1969*. Den övergripande frågeställningen i uppsatsen är varför man valde att göra en förändring av kristendomsämnets innehåll och vilka faktorer som fanns bakom.

Frågeställningarna kan struktureras upp på följande sätt:

- Varför gjorde man ett byte av innehållet?
- Kan orsaken till inriktningsförändringen härledas till samhällets omdaning?
- Finns det något samband mellan innehållsförändringen och förändringen av värdegrunds- och etikbegreppet?

4 METOD

Perioden som berör uppsatsen är främst den från slutet av 1800-talet fram till 1962. Det är då debatten om skolämnenas innehåll och betydelse förs, vilket sedan leder fram till förändringarna inom kristendomsämnet. Tanken är att göra en deskriptiv analys om orsakerna och anledningen till innehållsbytet.

För att få fram ett svar på frågeställningen så kommer jag använda mig av:

- 1946-års skolutredning
- måldokument
- läroplaner
- aktuella pedagogers arbete
- litteratur som speglar tidsandan vid tiden runt år 1900 och fram till 1962.

Dessa skall jämföras för att kunna få fram vilka faktorer som påverkade utvecklingen.

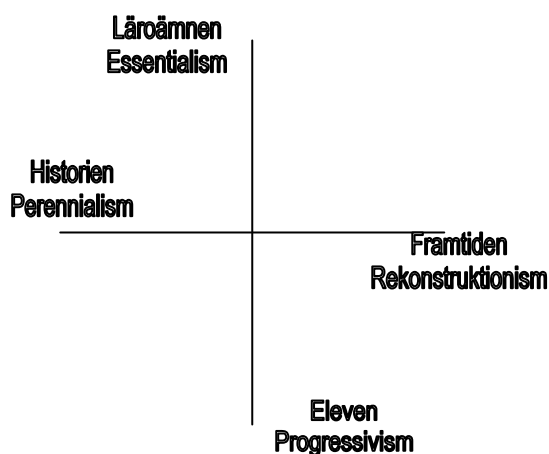
Den teoretiska utgångspunkten hämtar jag från det synsätt som dominerat utbildningsdiskussionen under nittonhundratalet. Där utgår man ifrån fyra olika utbildningsfilosofier: essentialism, perennialism, progressivism och social rekonstruktionism.³³

- Essentialism (essens = det väsentliga) utgår från att verksamheten i skolan skall baseras på den essentiella (väsentliga), vetenskapligt ärvda och prövade kunskapen. Skolan skall fokusera på akademiskt definierade ämnen. Lärarens auktoritet och ämneskunnande betonas.
- Perennialismen (perenn = evig, ständigt återkommande) utgår från att skolan skall ha en verksamhet baserad på mänsklighetens eviga, ständigt återkommande frågor som: sant och falskt, rätt och fel, ont och gott vackert och fult. Människans grundläggande visdom finns i klassiska verk från antiken till nutiden. Formalbildningstanken genomsyrar perennialismen och därmed uppfattningen om att studier i exempelvis matematik och logik kultiverar det rationella, förnuftiga hos människan. Läraren skall vara ett föredöme beträffande klassisk bildning och förnuft.
- Progressivism (progression = framsteg) utgår från att skolans verksamhet skall baseras på elevernas aktuella och framtida behov. Eleven som helhet skall vara skolans fokus. Arbetet i skolan präglas av aktivitetspedagogik och elevers självvalda projekt och experiment vilket ger eleverna direkt erfarenhet istället för den de i andra hand får genom böcker eller lärares berättelser. Lärarens uppgift är att stimulera och vägleda elevernas målinriktade aktiviteter.
- Rekonstruktionism (rekonstruktion = omvandling) utgår från att verksamheten skall baseras på kultur- och samhällskritik i syfte att identifiera samtidens kulturella och sociala problem. Det kan gälla demokrati, etnisk eller könsmissig jämlikhet, miljö och överlevnadsfrågor etc. Skolan skall vara framtidsinriktad och visionär samt skapa en framtidsbild av det goda samhället. Verksamheten i

---

³³ Stensmo, Christer. 2007. s. 200.

skolan skall vara aktivitetspedagogisk och gränsöverskridande med projektarbeten och temastudier.³⁴

Figur 1.

Översikt över synsätt som dominerat utbildningsdiskussionen under nittonhundratalet. (Stensmo, 2007, s. 203)

4.1 Teori

4.1.1 Ett vetenskapligt förhållningssätt

Uppsatsens vetenskapliga ansats hämtar jag från det hermeneutiska området då svaren som söks till stor del handlar om tolkning av det skrivna språket och av formuleringar i texter. Samtiden och hur man vill tolka den kommer till uttryck i det skrivna språket. Där kommer också enskilda författares vilja, intentioner och avsikter fram, vilket tydligt speglar sig i utredningar och läroplanstexter. Som forskare närmar man sig texten utifrån sin egen förståelse. Undersökningen handlar hela tiden om ett växelspel mellan förståelse och erfarenhet. Ett annat uttryck som beskriver denna process är den *hermeneutiska cirkeln*, där det hela tiden pågår ett utbyte mellan förståelse och erfarenhet. Det är därför betydelsefullt att först skaffa sig en bred bild av ämnesområdet och samtiden så att tolkningen baseras på helheten av det som skall studeras.³⁵

Ett problem som ofta uppstår är att kunna identifiera området för undersökningen så att validiteten inte äventyras. Forskningen börjar ofta utifrån ett intresseområde och efter en period av inläsning måste en sökning bland materialet göras. Först då kan en lämplig problemformulering skapas och ett syfte med undersökningen skrivas.³⁶

³⁴ Stensmo, Christer. 2007. s. 200 ff.

³⁵ Thurén, Torsten. 1991. s. 59 f.

³⁶ Patel, Runa & Davisson, Björn. 2003. 28 f, 40 ff.

4.1.2 Textens mening och makt

Att analysera något är i allmän betydelse att identifiera något och undersöka dess komponenter, skriver Bergström & Boréus (2005). Det kan handla om en innehållsanalys med vilken kvantitativa jämförelser om textens innehåll kan göras. Argumentationsanalys är en annan form som syftar till att undersöka hur en viss aktör använder ett visst sätt att argumentera och varför. Ytterligare ett sätt är att göra en idé och ideologianalys med vilken man till exempel kan studera innebörden i en viss ideologis påståenden. Man kan studera begreppshistoria och då påvisa vissa termers betydelse genom åren. Narrativanalyser görs för att undersöka vilket sätt man berättar eller uttrycker vissa saker. Till sist kan nämnas den lingvistiska textanalysen där man analyserar texters syntax, ordval och meningsbyggnad. I min uppsats är syftet främst att göra en idé- och ideologianalys.³⁷

Hur tolkar jag sedan texterna? En viktig faktor som kan urskiljas i alla angreppssätt är att forskaren tolkar texterna för att utvinna meningen och betydelsen i dem. Textanalysen kompliceras av textens karaktär och av vilken metod man använder för att analysera den. Tolkningen är avhängig den förförståelse tolkaren har. Texten kan behandlas utifrån den hermeneutiska cirkeln vilket innebär att en text tolkas utifrån en helhet, ett större sammanhang, men helheten måste också tolkas utifrån delarna. En text måste förstås utifrån ur vilket syfte den är skriven. Är det en satir, en politisk text eller en vetenskaplig artikel? Tolkaren måste förstå av vilken anledning skrivaren skriver sin text och med vilket syfte. Frågor som bör ställas är bland annat vilken argumentation som används och på vilket sätt författaren använder språket. Att känna till kontexten är nödvändigt för en god tolkning då den kan visa inom vilka ramar tolkningen skall göras.³⁸

Uppsatskrivaren måste vara medveten om att flera felkällor kan förekomma då det gäller tolkningen av materialet. Om man till exempel vill mäta religiositet i antalet kyrkobesök kan resultatet bli missvisande om man analyserar fel information. Har till exempel religiositet och antal kyrkobesök med varandra att göra, och besvarar den valda undersökningsmetoden verkligen den bestämda fråga man vill ha svar på, är frågor man bör ställa sig. I textanalyser är tolkningsaspekten en trovärdighetsfråga och objektiviteten en annan. Man bör även ställa sig frågan vilka källor man använder sig av och om dessa är trovärdiga. En källa skall vara ett led i bevisföringen att en speciell handling är sann. Den skall tåla en källkritisk behandling och styrka trovärdigheten av innehållet i texten.³⁹

---

³⁷ Bergström, Göran & Boréus, Kristina. 2005. s. 18 ff.

³⁸ a.a. s. 23 ff.

³⁹ a.a. s. 34 f.

5 RESULTAT

5.1 Tillsättandet av 1946-års skolkommision

År 1946 avstämde arbetet som 1940-års skolkommitté dittills hade gjort och dåvarande chef för ecklesiastikdepartementet statsrådet Tage Erlander uttrycker följande:

Det synes råda en relativt stor enighet om att det svenska skolväsendet bör underkastas en genomgripande omgestaltning beträffande såväl målsättning och organisation som arbetsmetoder och kursplaner.⁴⁰

Politiskt enades man om tillsättandet av en kommission som mera genomgripigt kunde se över den framtida skolans organisation och riktlinjer. Kommissionen fick i uppdrag att lägga fram förslag till en förändring samt att göra en plan över genomförandet. Kommissionen skulle bestå av tretton personer med Tage Erlander som ordförande. Bland övriga för oss kända ledamöter fanns Alva Myrdal. Arbetsnamnet blev *1946-års skolkommision*. Ett expertråd tillsattes också för att hjälpa kommissionen i särskilda frågeställningar som tänktes kunna uppkomma.⁴¹

Icke-konfessionaliteten blev det nya och viktiga i kristendomsämnet i den svenska skolan. Man skulle inte få eleverna att anta en kristen tro utan skulle istället undervisa dem om den kristna tron i syfte att låta dem själva välja ståndpunkt. Religionsfriheten kom senare också att stadfästas i Sverige 1951 genom en ny religionsfrihetslag som gav medborgarna rätten att gå ur Svenska Kyrkan utan att gå med i annat samfund. I skolan skulle eleverna utveckla ett självständigt och kritiskt betraktelsesätt i enlighet med tankarna för FN:s beslut 1948 om de mänskliga rättigheterna. En ny betoning kommer också in i kristendomsämnet då man även ville ge en orientering i andra religioners trosutövning. Kommissionens slutbetänkande kommer under ut våren 1948.⁴²

5.2 SOU 1948:27

Resultatet av 1946-års skolkommisions arbete finns skrivet i SOU 1948:27. Här betonas skolans traditionella bildningsarv och med det menas det kristna arvet samt arvet från Aten och Rom. Tillsammans med att ge kunskap skall skolan även fostra eleverna till att få en ”vördnad för sanningen, en lust att söka den och en vilja att efter bästa förmåga pröva, innan han dömer”, skriver man.⁴³

Detta uttrycks ytterligare i rapporten på följande sätt:

---

⁴⁰ SOU 1948:27 s. X

⁴¹ a.a. s. IX ff.

⁴² a.a. s. 1 ff.

⁴³ a.a. s. 19

De unga måste fostras till sanningskärlek och självständighet till fasthet i karaktären, till självdisciplin och social ansvarskänsla, till trohet mot vårt folks traditioner och andliga arv.⁴⁴

Skolan bör bli av med det medeltida oket där den var en tjänare åt kyrkan eller åt ämbetsmannastaten. Skolan skall skapa demokratiskt sinnade medborgare som genom frivillig samverkan själva kan ta ansvar för samhällsutvecklingen. Den enskildes personlighet och individualitet skall vara utgångspunkten för uppläggningsen av skolans fostran och undervisning.⁴⁵

Läraren har den uppfostrande uppgiften och skall ha huvudansvaret både socialt och mentalt för eleven och lärarutbildningen måste därför anpassas till detta nya behov som samhället ser. Undervisningen har en etisk fostrande uppgift. Läraren bör konkretisera undervisningen till det som händer i skolan, hemmet och samhället omkring. Eleverna måste fostras till sanningskärlek och ärlighet mot sig själva och andra. Det finns krav från en del håll att morgonandakten skall göras frivillig, skriver kommissionen, men det bästa vore om den gjordes till en högtidsstund med en kristen grundton, men det som läses och sägs får inte innehålla polemik mot ett annorlunda tänkande.⁴⁶

En större hänsyn till enskilda elevers trosutövning tas redan i 1919-års undervisningsplan. Där skrivs att läraren bör ta hänsyn till att elevernas hem kan ha olika uppfattningar om kristendomsfrågor och att läraren därför skall visa hänsyn så att ingen elev känner sig sårad. I undervisningen bör eleverna istället få en vidsynthet och tolerans för andras uppfattningar. Den enskilde har rätt till tankefrihet, skriver man.⁴⁷

I undervisningen skall man ge en överskådlig kunskap i livsåskådningarna. Att kristendomen då får en mer framskjuten plats i undervisningen förklarar man med att den varit västerlandets religion och att den mer eller mindre omfattas av de flesta hos svenska folket. Kristendomsundervisningen kan vara ett medel att använda för den personlighetsdaning som är skolans väsentligaste uppgift. Målsättningen är att eleverna på egen hand får ta ställning till en personlig övertygelse.⁴⁸

Skolkommissionen har haft tankarna på att göra kristendomsundervisningen frivillig, men skriver att sakligheten och objektiviteten kan äventyras om eleverna bara skulle få sin undervisning från hemmet. Det innebär en ansvarsförskjutning från hemmet till förmån för skolan jämfört med tidigare skrivningar. Kristendomsundervisningen skall finnas med i skolan då den är ett led i den allmänna orientering som är skolans uppgift. Skolan bör fostra eleverna till ett självständigt handlande och tänkande. Ämnet skall fostra till sanningssökande och livsallvar, skriver man i SOU 1948:27.⁴⁹

---

⁴⁴ SOU 1948:27 s. 18

⁴⁵ a.a. s. 3 f.

⁴⁶ a.a. s. 4, 174 ff.

⁴⁷ a.a. s. 38, 171

⁴⁸ a.a. s. 37 f.

⁴⁹ a.a. s. 172 f.

5.2.1 Pedagogik och metoder

Man syftar till att genomföra en omläggning av undervisningsmetoderna. Det gamla sättet att undervisa skapar en osjälvishet hos eleverna då den bygger på auktoritetstro. Det i sin tur skapar passivitet och kan skapa en uppgivenhet i både skola och i framtida arbete. De äldre metoderna ger små möjligheter för den enskilda eleven till ett eget tänkande och handlande, skriver man.⁵⁰

Lärare skall ha frihet att välja den pedagogiska metod som bäst främjar hans undervisning. Det viktiga är att effektiviteten skall främjas och att lärarna skall få frihet vid uppläggnings av kurser och målsättning för arbetet. Provet i skolan är ett bra hjälpmedel till att följa elevens framsteg och en standardisering av prov tjänar till att kontrollera klassens eller skolans allmänna standard.⁵¹

Skolans uppgift är att förbereda den unge för det liv som denne senare ger sig ut i. Det har tidigare saknats en god samhällsorientering vilket nu måste åtgärdas. En hjälp i den riktningen utgör studier i främmande språk för alla då de kan överbrygga klyftan mellan den breda massan och eliten. Man förfasar sig över det dåliga konst-, musik- och kulturliv som förstör den breda folkmassan och vill med skolans hjälp få människor ur de breda samhällslagren intresserade av det som man anser ge en bra bildning.⁵²

5.2.2 Sammanfattning av SOU 1948:27

År 1946 tillsätter man en skolkommision med syfte se över den svenska skolan. För kristendomsundervisningen blev det nya att man gjorde den icke-konfessionell och föregick därmed den religionsfrihetslag som 1951 sedan skulle komma. Man ville skapa demokratiska medborgare som skulle kunna ta ansvar för samhällets utveckling. Undervisningen skulle nu även vara mer vidsynt och ta upp andra livsåskådningar. Den enskilde skulle ha en egen tankefrihet, tyckte man. Skolan skulle ge alla en bra bildning.

5.3 Makarna Myrdal

Alva Myrdal och Gunnar Myrdal kom att på många sätt bli tongivande i den svenska barn- och utbildningspolitiken i de socialdemokraterna och bondeförbundet styrda regeringarna efter andra världskriget. Deras bok *Kris i befolkningsfrågan* som skrevs 1936 innehåller många teman som under mitten av förra seklet påverkade skolans utveckling i Sverige. Ett citat från boken får utgöra ett försök att spegla tidsandan och makarna Myrdals strävan mot ett bättre samhälle under mellankrigstiden.

---

⁵⁰ SOU 1948:27 s. 5

⁵¹ a.a. s. 6

⁵² a.a. s. 7

Man måste nedbringa den extra kostnaden att ha barn för att minska det hinder barnen nu utgöra i familjernas ständiga strävan att förbättra sin standard. Och man måste göra barnen föga hindersamma för kvinnorna i deras nya sociala liv.⁵³

Makarna Myrdal var aktiva inom det socialdemokratiska partiet och hade en stor betydelse bakom framväxten av skolan och den svenska socialpolitiken efter det andra världskriget. Alva Myrdal var ledamot i 1946-års skolkommision och hade under mellankrigstiden tillsammans maken Gunnar Myrdal skrivit boken *Kris i befolkningsfrågan* (1936). Boken tar upp just krisen i den svenska befolkningstillväxten och är påverkad av den tidens strömningar och rasbiologiska tänkande.

5.3.1 Rashygien

I USA hade mer än hälften av alla stater infört rashygieniska lagar 1932. I Tyskland infördes rasdiskriminering och senare raslagar av den nationalsocialistiska regimen och i Norden och övriga Europa arbetade många länder med frågan. I Sverige försökte socialdemokratin, tillsammans med andra partier, rena *Lort-Sverige*⁵⁴ från smuts, ohälsa och improduktivitet.⁵⁵

Efter många års manglande angående sterilisering av icke önskvärda personer röstades en lag för sterilisering igenom i riksdagen 1934. Alva Myrdal och Gunnar Myrdal var inte sena till att varna för att den utvecklingen skapade stegrande intelligens- och karaktärskrav. Man menade att mellan 10 och 20 procent av svenska folket riskerade utslagning. De föreskrev istället en bättre hälsovård, skola och andra statliga reformer till alla och en sterilisering enbart för de *icke fullt toppvärdiga*. Dessa skulle inte kunna tillgodogöra sig de nya folkhemsreformerna och därför propagerade man för en *utsovring av höggradigt livsodugliga individer*. Myrdal & Myrdal lade även till att det fanns ett stort samhällsekonomiskt intresse i en inskränkning i barnafödandet bland dessa grupper. De skriver:

De individer mot vilket ett tvångsmässigt steriliseringsförfarande skulle behöva vidtagas, erbjuder vanligen sina barn en uppenbart olämplig uppfostringsmiljö och kunna därför mindre räkna med att samhället skall ha försyn för deras "rätt" att ha dessa barn.⁵⁶

Under en bred politisk enighet utökades lagen 1941 till att även fullt normala medborgare fick steriliseras av rashygieniska, sociala och medicinska skäl. På 1940-talet opererades tusentals personer av rashygieniska skäl i Sverige. Steriliseringarna fortsatte under femtiotalet och lagen kom efter stark kritik att avskaffas först 1974. Försöket med en förädlad svensk stam blev till sist avslutat efter att drygt 63000 personer steriliserats sedan 1934.⁵⁷

⁵³ Myrdal, Alva & Myrdal, Gunnar. 1936. s. 114

⁵⁴ Ludvig "Lubbe" Nordström inleder den 10 oktober 1938 en serie radioprogram under namnet *Lort-Sverige* som beskriver levnadsförhållanden på den svenska landsbygden.

⁵⁵ *Sverige 1900-talet*. 2000. s.106 ff

⁵⁶ Myrdal, Alva & Myrdal, Gunnar. 1936. s. 219

⁵⁷ a.a. s. 219 f.; *Sverige 1900-talet*. 2000. s 108 ff.

5.3.2 Samhällets ansvar

Makarna Myrdal ville systematiskt förändra familjens sociala och ekonomiska bas men även dess struktur och innebörd.⁵⁸

Man tänkte sig ett samhälle där man ville:

- subventionera bostäder för barnrika familjer
- ge allmän och kostnadsfri hälsovård för alla barn
- ge fri skollunch åt alla
- ge prisrabatter på nödvändiga födoämnen för hemmavarande barn
- betala alla kostnader för skolgång avlägsnade: fria skolböcker, fri skolmaterial, skolskjutsar, och skolhem där så behövas osv.
- skapa fria offentliga barnkammarskolor, barnkrubbor, kindergarten, eftermiddagshem, arbetsstugor, sommarkolonier etc. av hög kvalitet för att ge barnen en ändamålsenlig tillvaro de tider, då föräldrarna behöver avbryta bundenheten eller då barnen för sitt eget bästa behöva en annan livsform.
- införa utbildningsstipendier för ungdom med begåvning och lämplighet för särskild utbildning, tillräckligt många för att möta behovet och tillräckligt stora för att verkligen betala livsuppehållet under studieåren.⁵⁹

En viktig synpunkt för makarna Myrdal, var att det allmännas tillskott till barnvården inte skulle ges under sådana former att de fick en nedsättande karaktär av fattigvård. Det borde istället komma alla barn tillgodo oavsett föräldrarnas ekonomiska villkor och utan behovsprövning, ansåg man. Myrdal & Myrdal förespråkade nationens gemensamma ansvar för barnen.⁶⁰

Myrdal & Myrdal skriver vidare om den nya profylaktiska socialpolitiken som innebar att man ville att samhället skulle ta ansvar för en utökad social omvårdnad om barnen och de unga. De uttryckte till och med att det var socialpolitikens direkta ansvar att framskapa ett bättre människomaterial.⁶¹

Utvecklingen till en politisk och social demokrati kräver ett annat sätt att se på de rent humanitära kraven. Man kan inte hantera de socialt bortkomna eller ekonomiskt svaga på samma hårdhänta sätt som tidigare.⁶²

5.3.3 Skolans uppfostringsmål

Myrdal & Myrdal anser att skolan är ett socialt organ för barnens uppfostran till livsanpassning. Skolan skall vara en levande kraft som formar varje ny generation inför uppgiften att verka i ett ständigt föränderligt samhälle. Myrdal & Myrdal ställer sig frågan: vilka slags människor skall skolan ge oss? Svaret blir att man söker efter den

---

⁵⁸ a.a. s. 115

⁵⁹ Myrdal, Alva & Myrdal, Gunnar. 1936. s. 202

⁶⁰ a.a. s. 202

⁶¹ a.a. s. 204 f.

⁶² a.a. s. 206

människotyp som på ett harmoniskt och för samhället mest effektivitetsskapande sätt kan anpassa sig till det sociala livet.⁶³

De ideal som skolan hittills fört fram är människor som är lydiga, oreflekterande, feodalmänniskor, själviska privatkapitalister, alltså människotyper som är anpassade till redan förgångna samhällstillstånd. Vi vill i stället ha människor med individuell självständighet och kollektivt samarbete, skriver Makarna Myrdal.⁶⁴

Myrdal & Myrdal kritiserar också den liberala privatkapitalistiska konkurrensmentaliteten. Arbetet är inställt efter förestående examina och betyg, vilket leder både lärare och elever bort från skolans socialt fostrande uppgift, skriver de. Den privatkapitalistiska tiden står nu inför sitt slut. All moralisk fostran i skolan har hittills varit inriktad på framtiden på grund av sin knytning till kristendomsundervisningen och bara till den egna själens frälsning.⁶⁵

Skolans uppgift är istället en uppfostran till en ny värld, skriver Myrdal & Myrdal och fortsätter:

Skolan måste gå i ledningen och genom att ge utrymme för sociala principer i uppfostran bringa dessa till klart framträdande, så att de därefter kunna verka även inom de mindre yrkesbetonade uppfostringsmiljöerna, främst hemmet.⁶⁶

Den tävlan som måste ha en plats i skolan skall inte längre vara individuell utan kollektiv, där grupparbete, hjälpsamhet och ansvars- och hänsynstagande har sin givna plats. Ett annat slag av individualism måste fostras fram nämligen självständighet och förmåga att ta egna initiativ och beslut samt kärlek till arbetet. Den nuvarande skolan följer de ideal som präglar hela skollivet: att svara men knappast fråga, att lyda men aldrig välja. Bara den reaktiva intelligensen uppodlas men inte den aktiva, skriver makarna Myrdal.⁶⁷

5.3.4 Sammanfattning av Myrdal & Myrdals idéer

Makarna Myrdal uttrycker tydligt att människan på många områden behöver samhällets hjälp till att få en objektiv fostran. Fokus behöver flyttas till samhällets bästa då det även innebär individens bästa. Man lägger stor vikt vid att skolan skall ge en demokratisk och objektiv grundsyn till eleverna och att kristendomsämnet då skall vara icke-konfessionellt med syfte att eleven frivilligt skall få ta ställning. Ett eget ansvarstagande tillsammans med en gemensamhetsupplevelse skulle kunna skapa motivation för lärande, anser de.

---

⁶³ a.a. s. 260 ff.

⁶⁴ a.a. s. 262

⁶⁵ Myrdal, Alva & Myrdal, Gunnar. 1936. s. 263

⁶⁶ a.a. s. 267

⁶⁷ a.a. s. 268

5.4 Undervisningsplan för rikets folkskolor den 22 januari 1955

År 1955 kommer folkskolans sista läroplan ut. Det är den första läroplan som innehåller icke-konfessionalitetskravet på undervisningen. Målet är att ge eleverna kunskap om de bibliska skrifternas huvudsakliga innehåll, om kristen tro och etik, om huvudpunkterna i kristendomens och samfundens historia och även om viktiga icke-kristna religioner. Undervisningen skall även ge en inblick i nutidens religiösa och etiska grundfrågor. Läraren bör undervisa på ett sätt så att eleverna förstår frågeställningarnas betydelse och allvar då syftet är att den skall främja den personliga utvecklingen.⁶⁸

5.4.1 Kursinnehåll för klasserna 1-7

Klasserna 1-6 skall ha var vi idag skulle säga är traditionell kristendomsundervisning med bibelberättelser och psalmsång. Efter hand skall man föra in samtal i etiska och religiösa ämnen. År 6 skall även ha med enkel kyrkohistoria från reformationen till mitten av 1800-talet.⁶⁹

Från och med år 7 kommer grunddragen i den kristna tros- och livsåskådningen med. Man tar med huvuddragen i kyrkohistorien från 1850 till mitten av 1900-talet med betoning på missionen. Om eleverna slutar efter sjuan skall även icke-kristna religioner tas upp under det året. I sjunde klass skall undervisningen handla om Jesu förkunnelse och om bergspredikan. Kristendomsundervisningen skall ge religiösa och etiska intryck och lärdomar till eleverna. Ur den synvinkeln kan de tio buden och Luthers förklaring till dessa tas upp. Man bör ha en lärobok anpassad efter elevernas förutsättningar.⁷⁰

I åttonde klass skall det undervisas i viktiga icke-kristna religioner och missionen i vår tid tas upp. Kristendomens inflytande på kultur och samhällslivet och nutida problemställningar beaktas. I åttonde klassen bör man uppliva och befästa kunskapen om Bibelns innehåll. Eleverna bör ha en elementär kännedom om den bibliska religionens utveckling och Nya Testamentets tillkomst. Syftet är att kunna levandegöra avsnitt i Bibeln som har ett centralt och etiskt värde. Om åttondeklassen är frivillig så utesluts icke-kristna religioner. De har redan tagits upp i sjuan.⁷¹

I nian betonas bibelkunskapen, judendomens utveckling och Jesu liv och förkunnelse. Kursen bör få en sammanfattande och fördjupande karaktär. Det är viktigt att man aktualiserar kristendomens inflytande i samhället och speciellt uppmärksammar de mest aktuella frågeställningarna. Man belyser den kristna missionen i vår tid. Det är väsentligt att eleverna inser att nutidsmänniskornas livsfrågeproblem är desamma som tas upp i kristendomsämnet. Om åttondeklassen har varit obligatorisk och även nian så är det först här som

⁶⁸ *Lärare minns sina första år*. 1995. s. 108; *Undervisningsplan för rikets folkskolor 1955*. s. 54.

⁶⁹ *Undervisningsplan för rikets folkskolor 1955*. s. 55

⁷⁰ a.a. s. 55; 59

⁷¹ a.a. s. 55; 59

de viktiga icke-kristna religionerna tas upp. Är nian frivillig tillämpas åttans kurs här – de icke-kristna religionerna utesluts. De har gått igenom i åttan.⁷²

5.4.1.1 Anvisningar

Läraren bör tänka på att eleverna kommer från olika hemmiljöer som mer eller mindre betonar den kristna tron. Undervisningen får då inte upplevas som stötande. Läraren skall arbeta för att eleverna skall få ett vidseende och en förståelse för oliktankande. Luthers lilla katekes, vilken i tidigare läroplaner flitigt använts kan först från och med sexan användas kursivt.

Det är av synnerlig vikt, att undervisningen i kristendomskunskap, utan att så förlora i allvar eller stadga, bedrives, att den inte kränker den enskildes erkända rätt till tankefrihet.⁷³

Läraren bör tänka igenom sin undervisning så att lektionerna blir livfulla, enkla och åskådliga. Han bör eftersträva så att kristendomen inte blir bara historia utan får en verklighetsanknuten prägel med beröringspunkter från hemmet, samhället och skolan. Den skall anknyta till det som ligger eleverna nära. Bibelstudiet bör stå i centrum av undervisningen och lärjungarna göra omedelbar bekantskap med Bibeln. Eleverna bör få en samlad bild av Jesu person, hans liv och förkunnelse. Psalmerna bör beaktas då de är ett religiöst historiskt material samt sjungs i kyrkan, vid högtider. Eleverna bör stimuleras att göra egna reflektioner.⁷⁴

Följande huvudsynpunkter kan vara vägledande:

- Humanitetskravet, barmhärtighetskravet, rättfärdighets- och sanningskravet samt handlingskravet.

Samverkan med andra ämnen uppmuntras om man nämner som exempel samarbete om kyrkohistoria, geografi och etiska och sociala problem. Man kan även tänka sig gemensamma lektioner i samhällskunskap och om sexualundervisning.⁷⁵

5.4.1.2 Morgonandakten

De bibeltexter som skall läsas bör en uppbyggande effekt för eleverna. Om man inte vill läsa en bibeltext kan man istället börja dagen med ett kort anförande, en uppläsning av ett stycke i en bok eller ett samtal om någon religiös eller etisk fråga.⁷⁶

---

⁷² a.a. s. 56; 60

⁷³ *Undervisningsplan för rikets folkskolor 1955*. s. 56

⁷⁴ a.a. s. 56

⁷⁵ a.a. s. 56ff.

⁷⁶ a.a. s. 61

5.4.2 Sammanfattning av 1955-års undervisningsplan

Undervisningen i skolan bör främja den personliga utvecklingen. Det kan ske genom att eleverna ställs inför frågor som berör dem. Undervisningen skall ge eleverna ett vidseende och en förståelse för att andra kan tänka annorlunda än dem. Eleverna skall uppmuntras och ges möjlighet till egna reflektioner. Syftet är att fostra fram elever som tänker själva och utvecklas till demokratiskt sinnade medborgare.

5.5 Läroplan för grundskolan 1962

I Kungl. Maj:ts proposition 1962:54 som föregår Lgr 62, står det bland annat att den obligatoriska skolans mål och uppgifter bör mer än förr inriktas på den enskilde elevens allsidiga utveckling och fostran.⁷⁷

I skollagens första paragraf heter det:

Den genom samhällets försorg bedrivna undervisningen av barn och ungdom har till syfte att meddela eleverna kunskaper och öva deras färdigheter samt i samarbete med hemmen främja elevernas utveckling till harmoniska människor och till dugliga och ansvarskännande samhällsmedlemmar.⁷⁸

Skolan skall ge en individuell fostran men även låta eleverna växa in i uppgiften att leva och verka i gemenskap med andra. Dessutom skall eleverna förberedas för ett liv som familjebildare och framtida aktiva samhällsmedborgare. Morgondagens samhälle kommer att betydligt mer än nu kräva en samverkan mellan olika människor med olika läggning och begåvning. Skolan måste därför ha en inriktning mot framtiden och ge eleverna en god beredskap att kunna möta ändrade förutsättningar och nya krav, skriver man. Eleven skall utveckla sina egna inneboende förutsättningar som medborgare i ett demokratiskt samhälle och under sin egen utveckling känna ett allt större ansvar för vidgade kretsar av människor. Skolans personlighetsfostrande uppgift skall betonas, skriver man i läroplanen. Ett modernt demokratiskt samhälle lägger ett allt större ansvar på den enskilda människan. Därför skall eleverna ges en god uppfattning om de moraliska normer som rättvisa, ärlighet, hänsyn och tolerans och om konsekvenser av brott mot lagar och föreskrifter som måste gälla. I en skola för alla måste hänsyn tas till varje enskild elevs förmåga och intresse och prestationerna inom samma klass måste då ges möjlighet att variera. Man bör i skolan skapa en positiv grundinställning till studierna som tillsammans med ett aktivt intresse och egen medverkan kan väcka ett bildningsintresse som varar livet ut.⁷⁹

Det som radikalt skiljer detta måldokument från tidigare är tystnaden beträffande det kristna arvet och man kan genom det utläsa en avvikelse från tidigare tradition inom svenskt skolväsende, menar Erik Melander (1963) i sin bok *Etisk fostran i svensk*

⁷⁷ Melander, Erik. 1963. s. 246

⁷⁸ *Läroplan för grundskolan 1962*. s. 13

⁷⁹ a.a. s. 13 ff.

obligatorisk skola från 1842. I den fostran som framförs i Lgr 62 betonas bland annat undervisningen i trafik- och sexualkunskap, samt om alkohol. I samband med det kommer man osökt in på etiska frågeställningar och begrepp. Det står också om att eleverna skall få en demokratisk fostran med syfte att inte bara föra fram en enda åsikt utan även öppna för en egen fri prövning av åsikter och idéer. Viljan verkar vara den att man vill rensa ur det otidsenliga och ersätta det med sådant som nu sker i samhällsutvecklingen och det som pekar framåt. Då måste skolans uppgifter fortlöpande omprövas så att de ständigt hålls tidsenliga, skriver Melander.⁸⁰

I en tid av stark samhällsutveckling uppmanas skolan till att genom social fostran utveckla eleverna i egenskaper som stärker demokratiska principer som tolerans, samverkan, och likaberättigande mellan kön, nationer och folkgrupper. Skolan bör väcka respekt för sanning och rätt, människans egenvärde, människolivets okränkbarhet och rätten till en personlig integritet.⁸¹

Skolans uppgift är att ge eleverna en större kännedom om naturens och kulturens värld, att väcka ett intresse för livsåskådning och samhällsuppfattning. Det kan ske genom en saklig undervisning i kristendom, samhällskunskap och naturorienterande ämnen. Syftet är att orientera dem i ämnet samt ge dem möjlighet till att se samband men också en orientering i livsåskådningsfrågor. Det kan ske genom stimulerande undervisning och genom skapandet av en fri debatt i skolarbetet.⁸²

Skolan har ett övergripande samhällsansvar och bör hålla sig orienterad om elevens hemmiljö och se till att föräldrarna får tillfälle att ta del i skolans vardag och fest. Det är viktigt att man känner till varandras sysselsättningar. Skolan skall fostra eleverna till att bli goda samhällsmedlemmar och för det krävs att de får kunskap om och känner en samhörighet med det lokala samhället. Det ligger på skolans ansvar att förvalta kulturarvet och föra det vidare.⁸³

5.5.1 Mål för kristendomskunskap

I Lgr:s målskrivning för kristendomskunskap står det att undervisningen skall var objektiv och att den skall meddela sakliga kunskaper om trosåskådningarnas innebörd och innehåll. Den skall vara präglad av vidsynthet och tolerans utan att auktoritativt påverka eleverna att omfatta en viss åskådning. Eleverna skall förstå värdet av att ha en personlig livsåskådning liksom respekt och förståelse för andras uppfattningar. Arbetet i kristendomskunskap bör ge eleverna kunskaper att de själva kan förvärva dessa kunskaper.⁸⁴

⁸⁰ Melander, Erik. 1963. s. 246 ff. ; *Läroplan för grundskolan* 1962. s. 14

⁸¹ *Läroplan för grundskolan* 1962. s. 18

⁸² a.a. s. 15 ff.

⁸³ a.a. s. 14

⁸⁴ a.a. s. 217

Enligt måldokumentet skall undervisningen i låg- och mellanstadiet präglas av bibelberättelser och kyrkliga högtider. Jesu förkunnelse samt välkända ord av Paulus bör vara med i undervisningen i Nya testamentet. Betydelsefulla personer och händelser skall tas upp och kyrkohistoriskt bör särskilt karakteristiska drag i gudstjänst- och fromhetsliv samt folk- och kulturliv med religiös påverkan finnas med. Betoningen skall läggas på det som har ett allmänskulturellt intresse.⁸⁵

För högstadiet är målet att skildra kristendomens historia och det religiösa livets gestaltning inom olika kristna samfund och icke-kristna religioner, vilket är en ny inriktning. Den kristna missionens arbete i nutiden skall också behandlas. Skolan bör ge en sammanfattande behandling av den kristna tros- och livsuppfattningen och dess förhållande till kultur- och samhällsliv.⁸⁶

5.5.1.1 Förslag på en disposition av en studieplan

Under perioden från årskurs 1 till 5 är inriktningen på undervisningen från urkyrkan genom reformationen till den nuvarande svenska kyrkan. Först i årskurs 6 kommer man in på några drag i engelskt kyrkoliv under motsvarande tid. Man tar upp religionshistorien, samordnad med geografiundervisningen och något om religiösa uppfattningar och förhållanden inom viktiga icke-kristna religioner.⁸⁷

I årskurs 7 läggs betoningen på kristendomen under 1800- och 1900-talen och bland annat tas väckelserörelser, nya former av kyrkligt arbete och förändringar av kyrkans och kristendomens ställning i kultur och samhällsliv upp. Man lyfter fram de kristna kyrkorna i samtiden såsom den romersk-katolska, grekisk-ortodoxa och protestantiska, men man tar även upp det religiösa livets gestaltning i viktiga icke-kristna religioner. Där nämns naturfolkens religioner, islam, buddhism, hinduism och Kinas och Japans religioner. Man bör speciellt beakta judendomens särställning i förhållande till kristendomen.⁸⁸

I åttan betonas den israelitiska religionens historia, det gamla testamentets grundvalar och de gammaltestamentliga profeternas förkunnelse sin plats. Undervisningen skall också lyfta fram Jesu verksamhet och förkunnelse samt Paulus liv och hans brev. Syftet är att ge en så klar bild som möjligt av den kristna trons och etikens innehåll.⁸⁹

Nian skall innehålla en sammanfattande redogörelse av den kristna tros- och livsuppfattningen med beaktande av dess förhållande till samhällsliv och kultur men även andra livsuppfattningar. De antika kulturfolkens religioner skall också tas upp.⁹⁰

⁸⁵ *Läroplan för grundskolan 1962*, s. 217 f.

⁸⁶ a.a. s. 218

⁸⁷ a.a. s. 220

⁸⁸ a.a. s. 220

⁸⁹ a.a. s. 220

⁹⁰ a.a. s. 220

5.5.1.2 Allmänna synpunkter

Skolans undervisning skall ge kunskap om kristendomen och i viss utsträckning även om andra religioner. Man beaktar att kristendomen är en stor del av den grundval som utgör samhällets etiska, sociala och religiösa värderingar. Kunskapen om den är nödvändig för att förstå västerlandets kultur- och samhällsliv såväl i gångna tider som i nutiden. Därför måste skolans religionsundervisning betona kristendomen men då vår tid medför en ökad kontakt med andra folk och kulturer behövs en orientering även i andra religioner. Undervisningen skall ha en fostrande inverkan på eleverna.⁹¹

Det är viktigt att undervisningen även ger en inblick i nutidens religiösa och etiska grundfrågor. Man vill att eleverna skall känna till dem som ifrågasatt de religiösa sanningarna och man vill också att eleverna skall förstå att de etiska kraven i samhället inte är godtyckligt givna utan kommer utifrån samlevnadens villkor. De väcker då till eget ansvar utan vare sig fruktan eller förlamande skuld känslor, skriver man.⁹²

Den enskildes rätt till egen tros- och tankefrihet får inte på något sätt kränkas. Undervisningen skall vara objektiv, den skall meddela sakliga kunskaper om olika trosåskådningars innebörd och innehåll utan att för den skull påverka eleverna till att omfatta en viss tro. Eleverna skall fostras till ett självständigt tänkande och personligt ställningstagande. Man bör ha en kännedom om skilda åskådningar samt en förståelse och respekt för olik tänkande. Skolan bör även hjälpa eleverna fram mot en personlig livsuppfattning.⁹³

En god biblisk allmänbildning är väsentlig för förståelsen av och inlevelsen i de bibliska texterna. Kristendomens historia bör innehålla personer och händelser nära knutna till de bibliska texterna. De får då en förståelse av att enskilda personer tolkat den enskilda texten på olika sätt och får då en respekt för olik tänkande och får se att människor som sökt leva efter Jesu budskap uppfattat och tolkat det på olika sätt.⁹⁴

Vid valet av lärostoff bör hänsyn tas till det religiösa, etiska och kulturhistoriska värde som det äger. Kristendoms aktualitetsvärde bör alltid belysas i undervisningen och en ensidig historieundervisning bör undvikas. Så ofta som möjligt bör undervisningen anknyta till elevernas eget liv och förhållanden.⁹⁵

5.5.1.3 Planering av studierna

Andra livsuppfattningar och även de som satt de religiösa sanningarna ifråga skall få sin plats i undervisningen. Detta kan man i större utsträckning göra i högstadiet och framför allt under behandlingen av den religiösa utvecklingen, och i sammanfattningen av

⁹¹ *Läroplan för grundskolan 1962*, s. 221

⁹² a.a. s. 221

⁹³ a.a. s. 221

⁹⁴ a.a. s. 222

⁹⁵ a.a. s. 222

livsåskådningsfrågor i nian. Vid orientering om olika uppfattningar bör man ta fram det som förenar snarare än det som skiljer. Undervisningen i de icke-kristna religionerna bör präglas av samma strävan efter objektivitet som undervisningen om de olika kyrkosamfundet.⁹⁶

Man bör eftersträva en samlad belysning av de olika livsåskådningsproblemen som möter eleverna i dagens samhälle. Undervisningen är inte till för att styrka den enskilda uppfattningen utan den skall försöka ge de faktiska åskådningarna en klarare innebörd. Eleverna bör stimuleras till självständig eftertanke och eget omdöme. Kristendomsundervisningen bör även knytas till ämnena svenska, samhällskunskap och biologi och där kan frågor om nykterhet och sexualitet tas upp. Ett lämpligt sätt för att börja samarbete är en gemensam ämneskonferens inom ämnesområdena, skriver man i läroplanstexten.⁹⁷

5.5.2 Sammanfattning av Lgr 62

Läroplanen 1962 lägger en större vikt vid en allsidig utveckling och fostran. I en skola för alla måste hänsyn tas till varje enskild elevs förmåga och intresse och prestationerna inom samma klass måste då ges möjlighet att variera. Kristendomsundervisningens syfte är att ha en fostrande inverkan på eleverna. Det nya är att eleverna också skall känna till den åsiktskritik som framkommit mot kristendomen och att de själva skall uppmuntras att inta en egen ställning i livsfrågorna. Man skall även föra in icke-kristna religioner för att skapa en förståelse för andra kulturer och religioner. Syftet är att fostra fram elever som har ett demokratiskt sinnelag med en öppenhet för det som händer i världen. Liksom i 1955-års läroplan så framförs med tydlighet att läraren bör undvika allt som kan verka sårande på enskilda elevers livsåskådning. När det gäller Bibeln och den kristna trosåskådningen så skall dessas förhållande så ofta som möjligt knytas till den moderna världsbilden.

---

⁹⁶ *Läroplan för grundskolan 1962*, s. 228

⁹⁷ a.a. s. 229 f.

6 DISKUSSION

Begreppet fostran intar en betydande plats i förarbeten och läroplaner efter år 1940. Man betonar individens rätt till en egen uppfattning och lägger vikt vid samarbete och förståelse av andra. I läroplanen för grundskolan 1962 tar man för första gången upp begreppet en skola för alla, vilket har följt med pedagogikundervisningen in i vår tid. Syftet med undervisningen, och egentligen hela den tid som eleven är närvarande i skolan, är en fostran till att bli en demokratiskt sinnad, reflekterande och accepterande människa som kan klara sig att leva i ett föränderligt samhälle. Detta sätt att tänka har många orsaker och man kan bland annat härleda det till samhällskontexten. Europa hade gått igenom ideologiska och politiska processer. Mussolini, Hitler och Bolsjevismen i Sovjet är några exempel. I Sverige hade kvinnans ställning och möjlighet till eget arbete påverkat utvecklingen. Till följd av industrialiseringen hade en omfattande urbanisering skett. Många familjer hade flyttat från landsbygden och in till städerna i rask takt uppförda förortsområden. Det moderna samhällets framväxt skapade andra behov hos befolkningen och intresset för kyrkan och därmed kristendomen höll på att förändras. Religionsfrihetslagen 1951 gav medborgarna rätt till att gå ur Svenska kyrkan utan att gå in i annat samfund. Man fick nu till och med vara religionslös i det svenska samhället.

6.1 Bytet av innehåll

Skollagen ville främja elevernas utveckling till harmoniska människor och dugliga ansvarskännande samhällsmedlemmar. Det blir ett byte av inriktning för kristendomsämnet och det märks tydligast i läroplanstexten från 1962 då man börjar tala om skolans fostrande inverkan på eleverna. Skolkommissionen 1946 skriver att skolan har en fostrande uppgift och att den skall ge eleverna en ”vördnad för sanningen, en lust att söka den och en vilja att efter bästa förmåga pröva, innan han dömer”. Man skulle lära eleverna att pröva sig fram och visa på att det kan finnas fler vägar till förståelse av det som är ett rätt livsval.⁹⁸

Fostran är inte något nytt i sig för man har tidigare vinnlagt sig om att skoleleverna skulle bli goda troende med hjälp av Luthers Katekes. Då, 1962 talar man istället om kristen tro och etik och vill på den grunden skapa demokratiskt sinnade elever. Man vill föra över undervisningen från dogmatiska sanningar till att eleverna utifrån samlevnadens villkor skall förstå de etiska och moraliska kraven i samhället. Lärares uppgift är att väcka intresse och att skapa förutsättningar för den enskilda elevens reflekterande över vad som är sanning. Det skall ske genom att man anknyter till elevernas egen livssituation. Det skrivs att skolan bör hjälpa eleven fram till en personlig livsuppfattning, vilket är en nog så god föresats.⁹⁹

⁹⁸ SOU 1948:27 s. 13, 19

⁹⁹ *Undervisningsplan för rikets folkskolor 1955*. s. 56; *Läroplan för grundskolan 1962*. s. 82; 222.

6.1.1 Vad styrde utvecklingen

Ett tydligt ideologiskt spår kan härledas till John Dewey. Hans utilitaristiska tankegång om vad som har nytta och därmed ett värde präglar den svenska skoldebatten under mitten av förra seklet. Makarna Myrdal tar tydligt upp den tråden i sin bok *Kris i befolkningsfrågan* (1936). Dewey för också in begreppet demokratiskt engagemang i skolan och lyfter fram att eleverna själva bör inse betydelsen av detta. Redan 1919-års läroplan var påverkad av Dewey och manade läraren se till att elevens egen reflektion kom i centrum, då den skapade kunskap och förståelse. Efter andra världskriget såg man även betydelsen av samarbete med andra folk och kulturer varför man även vill införa en breddad religionsundervisning helt enkelt därför att det har en nytta för samhället. Förståelsen skapas också av en ny pedagogisk inriktning som introducerats av Elsa Köhler. Aktivitetspedagogik blir ett begrepp som kommer att användas i läroplanstexten år 1962. Där skrivs det bland annat om att elevens spontanitet och stimulering av den egna personligheten skall finnas med. Det skall motverka den likriktning man tidigare sett i skolan. För kristendomsundervisningen innebär det att man talar om förståelse, den egna uppfattningens betydelse och en respekt för andra. Spontanitet och eget reflekterande hör ihop. Tillåter man att eleven tänker själv så är det naturligare att denne skapar sig en egen uppfattning i ämnet. Barnet har en rätt till fri utveckling, hävdade både Dewey, Montessori och Köhler och det kommer på ett särskilt sätt fram i aktivitetspedagogiken där man i allt utgick från barnets behov och möjligheter. Praktiskt så blir det i undervisningen en större betoning av att det är den egna funderandet som medverkar i elevernas lärandeprocess.¹⁰⁰

Herbert Tingsten, som är kritisk till den tidigare enligt honom kyrkostyrda skolan, vill gärna i sann Dewey-anda se en skola som är mer verklighetsanknuten. Kristendomsundervisningen bör reformeras då den är otidsenlig och är ett hinder för den demokratiska anda samhället nu vill vara en del av.¹⁰¹

6.1.2 Frihet, demokrati och kompetens

Ordet tankefrihet finns nedskrivet redan i folkskolans sista läroplan 1955. Man skulle ha rätten att ha och bli respekterad för sin egen uppfattning. I kristendomsämnet kommer det fram i den poängterade betydelsen av objektivitet och att läraren skulle se till att undervisningen inte kunde uppfattas som sårande för någon elev.¹⁰²

Skolan skall ge eleverna kompetens för arbetslivet, som Stensmo skriver.¹⁰³ Den skall vara allmänbildande och också förmedla kulturarvet. Det ger skolan och därmed läroplanen en annan inriktning. Tidigare hade skolan nästan enbart en allmänbildande funktion. Arbetslivet behövde man inte bry sig om då många fick lära sig detta på egen hand. Den förändrade samhällsbilden skapar behov av professionalitet och

¹⁰⁰ Dewey, John. 2004. s. 26f (Kapitelinledning); Dewey, John. 2004. s. 16 f ; 30f.

¹⁰¹ Dewey, John. 2004. s. 22; Tingsten, Herbert. 1969. s. 181

¹⁰² *Undervisningsplan för rikets folkskolor*. 1955. s. 56.

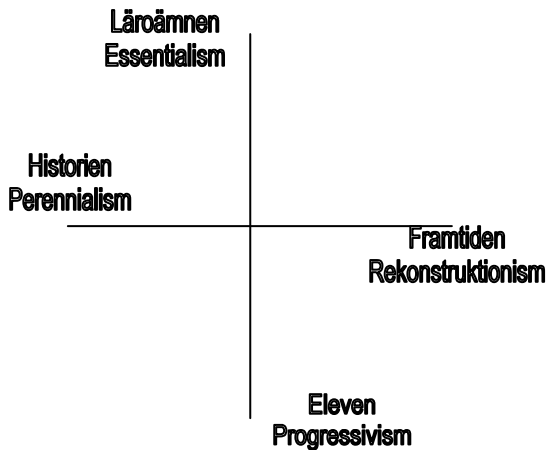
¹⁰³ Stensmo, Christer. 1994. s. 11 f.

ämnesstudierna måste då prioriteras om. Ämnen som kristendom får mindre plats och ersätts till en del med en undervisning om demokrati, gemensamma värden och samarbete. Kristendomens betydelse som skolämne är fortfarande stor men betoningen kommer att ligga mer på dess fostrande roll. Ämnet får inte bara konkurrens av att nya ämnen kommer in utan även av att eleverna skall förstå att andra kan leva med en annan livsuppfattning än den gängse. Skolan skall inte längre förutsätta att alla omfattar den traditionellt kristna uppfattningen. Skolans och i synnerhet kristendomsämnets uppgift blir i det sammanhanget att förvalta kulturarvet.¹⁰⁴

6.2 Sammanfattning och slutsats

Mycket av grundtankarna för förändringen har hämtats från John Dewey och den samtida utbildningsdiskussionen. Av de fyra utbildningsfilosofier som man där kan se enligt Christer Stensmo passar två in bra på den svenska skolans utveckling under första halvan av nittonhundratalet. Man har gått från essentialismen, med betoning på läroämnenas betydelse till progressivismen där fokus ligger på elevens framsteg.¹⁰⁵

Figur 2

Översikt över synsätt som dominerat utbildningsdiskussionen under nittonhundratalet. (Stensmo, 2007, s. 203)

De aktuella och framtida behoven har kommit i centrum. Betoningen av ämnet kristendom har därför förändrats då omgivningens och samhällets krav blivit annorlunda. Behoven av kunskapsorienterade människor med en demokratisk grundsyn har varit den dominerande tanken. Kristendomsämnet har kommit att få ändra betydelse till att omfatta mer av allmänna livsfrågor och frågor som demokrati och förståelse har blivit bärande i det värdegrundsbegrepp som vuxit fram. Förändringen av ämnet kristendom till att bli religionskunskap tar fart redan i och med 1946-års skolkommissions arbete. Men namnbytet kommer först i läroplanen 1969.

¹⁰⁴ *Läroplan för grundskolan 1962*. s. 14

¹⁰⁵ Stensmo, Christer. 2007 s. 203

Vi har nu sökt svar på två av frågorna som ställdes i inledningen. Man kan tydligt se att samhällets omdaning spelat en stor roll på kristendomsämnets förändring. När det gäller tredje frågan om undervisningsinnehållets påverkan på etikbegreppet och värdegrundens förändring så har dessa frågor hela tiden hängt ihop. Samhällskontexten har påverkat synen på kristendomsämnet och undervisningen har gått från att vara dogmatisk till att bli reflekterande. Värdegrunden och etikbegreppet har påverkats av inställningsförändringen till Bibeln och kyrkan och grundar sig 1962 istället på samhällets demokratisyn och en visad respekt för andra.

Eleverna skall få del av detta genom en stimulerande undervisning och en fri debatt där man hos eleverna väcker respekt för sanning och rätt, människans egenvärde, människolivets okränkbarhet och rätten till en personlig integritet.¹⁰⁶

---

¹⁰⁶ *Läroplan för grundskolan 1962*. s. 18

REFERENSLISTA

Alvunger, Daniel. 2006. *Nytt vin i nya läglar: socialdemokratisk kyrkopolitik under perioden 1944-1973*. Göteborg: Församlingsförlaget.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red). 2005. *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur.

Båge, Susan (red). *Sverige 1900-talet*. 2000. Höganäs: Bra Böcker

Dewey, John. 2004 (1980) *Individ skola samhälle. Utbildningsfilosofiska texter*. Stockholm: Natur och kultur

Englund, Tomas. 1994. *Samhällsorientering och medborgarfostran i svensk skola under 1900-talet*. Kap 1-4. Uppsala: Uppsala Universitet.

Englund, Tomas. 1994. *Samhällsorientering och medborgarfostran i svensk skola under 1900-talet*. Kap 5-8. Uppsala: Uppsala Universitet.

Kungliga Skolöverstyrelsen. 1962. SFS 1962:480 *Läroplan för grundskolan (Lgr 62)*. Stockholm: SÖ-förlaget

Kungliga Skolöverstyrelsen. *Undervisningsplan för rikets folkskolor den 22 januari 1955* Stockholm: Norstedts förlag

Köhler, Elsa. 1936. *Aktivitetspedagogik: en vägledning: under medverkan av svenska och norska lärare*. Stockholm: Natur och kultur

Linde, Göran. 2000. *Det skall ni veta. En introduktion till läroplansteori*. Lund: Studentlitteratur

Lindensjö, Bo & Lundgren, Ulf P. 1986. *Politisk styrning och utbildningsreformer*. Stockholm: Liber

Lundgren, Ulf P. 1984. *Ramfaktorteorins historia*. *Skeptron* nr. 1. 1984. s 69-81

Melander, Erik. 1963. *Etisk fostran i svenska obligatorisk skola från 1842*. Stockholm: Föreningen för svensk undervisningshistoria.

Myrdal, Alva & Myrdal Gunnar. 1936. *Kris i befolkningsfrågan*. Stockholm: Bonniers

Norstedts Uppslagsbok. 1999. Stockholm: Norstedts

Patel, Runa & Davidsson Bo. 2003. *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur

Sandström, Carl Ivar. 1978. *Utbildningens idéhistoria*. Stockholm: Aldus Akademi, Bonniers

Stensmo, Christer. 2007. *Pedagogisk filosofi*. Lund: Studentlitteratur.

SOU 1948:27. 1946-års skolkommissions betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling. 1948. Stockholm: Ecklesiastikdepartementet

Thelin, Bengt(red). 1995. *En lärare minns sina första år*. Sixten Marklund. *När morgonbönen försvann*. Sid. 105-115. Uppsala: Föreningen för svensk lärdoms historia

Tingsten, Herbert. 1969. *Gud och fosterlandet. Studier i hundra års skolpropaganda*. Stockholm: Norstedts

Thurén, Torsten. 1991. *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber

Vallberg-Roth, Ann-Christine. 2002. *De yngre barnens läroplanshistoria*. Lund: Studentlitteratur.

Ödman, Per-Johan. 1995. *Kontrasternas spel II – en svensk mentalitets och pedagogikhistoria*. Stockholm: Norstedts